

p.vz.: *e k o n ö m i n é* (=ekonomikos) reforma, *v a l s t ý b i n é s* (=valstybės) pājamos, *v a l s t ý b i n é s* (=valstybės) pāskolos, *v a l s t ý b i n i s* (=valstybės) bānkas, *v a l s t ý b i n i s* (=valstybės) biudžetas ir t.t. 224 p. pateiktas terminas vieningoji energetinė sistema (pagal rusų k. *единая энергетическая система*). Šalia bandyta taisytis – *bendroji energetinė sistema*, bet abu šie terminai prasti. Vietoj jų tiktū *bendroji energetikos sistema*.

Terminų aiškinimuose pasitaiko netaisyklingų terminų, pavyzdžiu, *echolótas* “*e l e k t r o n a v i g a c i n i s* (=elektroninis navigacijos) prietaisas jūros gyliui matuoti ultragarso bangomis <...>”. Gal viejoje geografijos žodyne įrašyto ekonomikos termino *kapitaliniai įdėjimai* (p. 89) geriau tiktū *kapitaliniai įdėjiniai*?

Žodyne yra labai kategoriskų, bet netikslių teiginių, pavyzdžiu, “*Tarptautinės kalbos – anglų ir prancūzų*” (str. “*Kalbà*”, p. 87); “*Tarptautinės kalbos yra anglų ir prancūzų*” (str. “*Pasáulio kalbos*”, p 145). Bet ar tik šios dvi kalbos laikomos tarptautinėmis?

Čia nesiimta plačiau vertinti šio žodyno. Ši kartą rūpėjo tik parodysti pluoštelį akivaizdžių jo netikslumų ir klaidų.

Gailutis LAUKAGALIS

MINTYS APIE PEDAGOGIKOS TERMINU ŽODYNĄ

1993 metais išėjo labai reikalingas prof. L. Jovaišos parengtas áiškinamasis verčiamasis žodynas “*Pedagogikos terminai*”, kurį 3000 egzempliorių tiražu išleido “*Šviesos*” leidykla¹. Tai pirmasis Lietuvoje išleistas áiškinamasis pedagogikos terminų žodynas, apimantis apie 1000 dažnesnių teorinės ir tákikomosios pedagogikos, jos istorijos ir metodologijos terminų. Jų peržiūrėjo, kirčiavo bei kartu su kitais mokslinkais recenzavo ir kalbininkai. Leidinys naudingas tiek mokslinkams, tiek dėstytojams, mokytojams bei mokytojo darbui besirengiantiems studentams.

Žodyno pratarmėje rašoma, kad tai “*pirmasis bandymas apibūdinti ir susisteminti žmogaus ugdymo mokslo sąvokas lietuvių kalba*” (p. 3). Tačiau juk seniai turėjome, tiesa, tik pora metų anksčiau pirmą kartą iš rankraščio išspausdintą, nebaigtą prof. St. Šalkauskio

¹ J o v a i š a L. Pedagogikos terminai. K.: Šviesa, 1993. 264 p.

pedagogikos terminų žodyną², apimantį 1600 terminų su prancūzij, vokiečių ir rusų kalbų atitikmenimis. Šio ir aptariamojo žodyno terminų nemaža dalis sutampa, tik neaišku, ar L. Jovaiša naudojos St. Šalkauskio žodynu ir ar iš jo ēmė pedagogikos terminų. Pavyzdžiu, L. Jovaišos pateiktų terminų *atkaklā, įsitikrinimas* "Lietvių kalbos žodyne" nėra, bet jų negalime laikyti dabartiniais naujadarais, nes juos jau vartojo St. Šalkauskis. Naujadarai gali būti aptariamajame žodyne pateikti terminai *savivaizdis, saviveiklumas, veikti*, nes jų nėra nei "Lietvių kalbos žodyne" (žodžio *veikti* ieškota šio žodyno kartotekoje), nei minėtame St. Šalkauskio pedagogikos terminų žodyne.

Iš pradžių norėtusi aptarti žodyno sandaros dalykus. Pratarmėje pasakyta, kad "apibūdinant terminą, pirmiausia pateikiamas loginis apibrėžimas, o paskui išsamus aiškinimas" (p. 3). Jei terminas daugiareikšmis, pateikiamos visos jo reikšmės. Nors pratarmėje rašoma, kad daugiareikšmių terminų "reikšmės paprastai nurodomos viename lizde" (p. 3; čia reikėtų patikslinti – viename straipsnyje), žodynas yra nelizdinis – sudėtiniai terminai, kaip ir vienažodžiai, pateikiami pirmojo žodžio raidžių abécélės tvarka. Pavyzdžiu, terminai *agresyvūs elgesys* ir *elgesys; aiškinamasis skaitymas* ir *skaitymas* pateikiami atskirai, nors kažkodėl šio principo ne visada laikomasi. Pavyzdžiu, terminai *neuropsichiniai sindromai, psichopatologiniai sindromai* pateikti ne abécélės tvarka, o po termino *sindromas*. Be to, kalbant apie terminų išdėstymą, reikėtų pridurti, kad čia nesilaikoma lietuvių leksikografijoje nusitovėjusio žodynų sudarymo reikalavimo, kuris "Dabartinės lietuvių kalbos žodyne" yra nusakytas taip: "Išdėstant žodžius abécélės tvarka, nedaroma skirtumo tarp ilgųjų ir trumpųjų balsių (*a, q; i, į; y; u, ą, ū*), tarp plačiųjų ir siaurujų balsių *e, ę, ē*, pavyzdžiu, pirma dedamas žodis *ūpas*, paskui *upė*, pirma *trėksti*, paskui *trempti, tręšti*"³. Leidinyje pirmiausia dėti pedagogikos terminai, turintys raidę *i*, paskui – *j*, galiausiai – *y*, tas pats ir kitais atve-

² Š l k a u s k i s St. Raštai. V.: Mintis, 1991. T. 2. P. 227-345.

³ Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. V.: Moklo ir enciklopedijų I-kla, 1993. P. VIII.

jais, dėl to, pavyzdžiui, įgėidis atsidūrė po izoliavimo, ypatingumas po žvalgos, sėmonė po savybės, lėlių teatras po lenktyniavimo ir t.t.

Šiame žodyne esantys lietuviški terminai išversti į anglų, vokiečių ir rusų kalbas, o tarptautinių terminų tik nurodyta kilmė. Tačiau reikia pasakyti, kad šio sandaros dalyko taip pat ne visada laikomasi. Pavyzdžiui, šalia termino *euristinis mokymas* pateikiamai kitų kalbų atitikmenys (taip ir turėtų būti), o šalia *fakultatyvinis mokymas* jau aiškinama kilmė (atitikmenę nėra); laikantis minėto principo, šalia tarptautinio dvižodžio termino *grupių homogeniškumas* yra nurodoma kilmė, o tarptautiniai terminai *grupės atmosfera* ir *grupės diagnostika* verčiami į kitas kalbas. Prie kai kurių terminų, pavyzdžiui, *oligofrenopedagogika*, nėra nurodoma nei kilmė, nei atitikmenys. Kalbant apie terminų kilmės ir atitikmenų santykį, reikėtų pridurti, kad kilmės pasakymas negali atstoti atitikmenę, todėl į žodyną reikėtų dėti ir tarptautinių terminų atitikmenis, nes skirtingose kalbose jie gali turėti kitą reikšmę, bent kiek skiriasi ir išraiška.

Žodyne pasitaiko praleistų nurodytujų terminų, pavyzdžiui, *formalizacijos* straipsnyje pateikta nuoroda žr. *statistika* 58, veiklōs straipsnio gale žr. *pedagoginė veikla* 254, o *mokytojų seminarija* net neaiškinta, vien žr. *pedagoginė mokykla* 133, bet terminų *statistika*, *pedagoginė mokykla*, *pedagoginė veikla* žodyne nėra. Labai dažnai nuorodinių terminai nesutampa – nuorodose esantys skiriasi nuo žodyne pateiktų, pvz.: *klasifikacija*, žr. *pedagogikos mokslo klasifikacija* 95, o žodyne – *pedagogikos disciplinų klasifikacija*; *masturbacija*, žr. *seksualinis auklėjimas* 113, žodyne – *seksualinė pedagogika*; *namų darba*, žr. *visos dienos grupė* 136, žodyne – *visos dienos mokykla*; *veiksnys*, žr. *statistinis tyrimas* 255, žodyne – *statistinė analizė*. Galbūt reikšmės atžvilgiu šie terminai ir lygiaverčiai ar artimi, bet žodyne tokius nesupimų neturėtų būti.

Antraštinių straipsnių terminai žodyne yra kirčiuoti. Sukirčiuota gerai, tik dėl prastos poligrafinės kokybės daug kur labai neryškūs, vietomis neaiškūs kirčio ženkli. Tačiau kai kurie terminai kažin kodėl palikti iš viso nesukirčiuoti, pavyzdžiui, *nepriežiūra*, *nuotaika*, *psychopatologiniai sindromai*, *tikslingumas*, *ugdymo dalyviai* ir kt.

Pereinant prie žodyno turinio, reikia akcentuoti, kad terminų api-

brėžimai ir aiškinimai platūs, išsamūs, atitinka terminologijos standartą, bet juose gausu sudėtingo mokslinio stiliaus štampų, retų aiškinimo reikalingų žodžių. Tai galbūt lémė leidinio pskirtis? Vis dėlto kai ką norėtusi pataisyti, kad būtų paprasčiau ir suprantamiau, pavyzdžiu, *Normos interiorizuojamos, inkorporuojamos* (=formuojamos, diegiamos) asmenybės gyvenime, ir jos tampa elgesį reguliuojančiu veiksniu (str. doróvinė nòrma, p. 45). Terminų apibrėžimuose ir aiškinimuose pasitaiko netikslumų. DŽ.3 žodžio *negalia* reiksmė aiškinama kaip "negalavimas, nesveikata", todėl reikėtų taiyti: *tėvų ir visuomenės negali* (=negalėjimas) rūpintis vaikų, paauglių auklėjimu dėl šeimos suirimo, *pabėgus vaikams iš namų* (=vaikų pabėgimo iš namų) ir kt. priežasčių (str. nepriežiūra, p. 139).

Nors dabar terminai *aspirant*, *aspirantūra* Lietuvoje yra virtę isstorizmai, į žodyną jie abu įdėti ir paaiškinti, o aktualus terminas *doktorant* nepateiktas, nors *daktarantūra* (=doktorantūra) yra. Beje, terminų *aspirantūra* ir *doktorantūra* reiksmės nesenoje praeityje buvo skirtingos, nors žodyne jos suplaktos, rašoma, kad *aspirantūra* "dar vadinama doktorantūra" (p. 17, dr plg. ir str. *daktarantūra*, p. 35).

Terminų apibrėžimuose ir aiškinimuose pasitaiko kalbos ir stiliaus klaidelių, pvz.: *Hipotezés kūrimą s q lygoja (=lemia) taip pat objektyvios s q lygos jai realizuoti* (str. hipotèzés kūrimas, p. 68); *Gamybiname darbe, tempas s q lygoja (=lemia) veiklos produktyvumą* (str. dárbo tempos, p. 38); *Ji įgaliina (=leidžia, padeda, sudaro sąlygas) ne tik save pažinti, bet ir tobulinti savo veiklą ir santykius su aplinka* (str. reflèksija, p. 197).

Dėl pačių žodyne pateiktų terminų reikėtų dar pasakyti, kad, kaip rašoma pratarmėje, daug "dēmesio skiriama panašiems ir ginčiamiams terminams, kuriuos stengiamasi diferencijuoti, apibūdinti kiek galima tiksliau" (p. 3). Tačiau negerai, kad bediferencijuojant imtasi įteisinti ir kalbos klaidomis laikomus žodžius. Pavyzdžiu, termino *užsiėmimas* tikrai nederėtų vartoti reikšme "pamoka, pamokų mokymasis namie ir pan. <...>."

Aiškindamas terminą *atlikimas*, leidinio autorius teikia pasaky-

mus atliekama pamoka, atliko pamoką tokia reikšme: "Kai sakome "mokytojas veda pamoką", turime galvoje procesą, "vedė pamoką" – vadinas i jos nebaigė, o "atliko pamoką" – ją vedė ir baigė" (p. 18). Tačiau veiksmažodis *atliliki* nebūtinai sietinas su pamokos vedimu ir baigimu – jis gali reikšti ir išmokinamą, pvz.: *atliliki namų darbus, užduotis*. Tad gal "atliko pamoką" galėtų būti suprastas dar ir kaip "buvo pamokose", "išmoko pamokas".

Baigiant reikėtų pasakyti, kad šios pastabos jokiui būdu nemenki- na žodyno mokslinės ir nörminamosios vertės. Šis leidinys skatina domėtis ir toliau plėtoti pedagogikos mokslą ir jo lietuviškąją terminiją.

Nijolė Banevičienė

PSICOLOGIJOS ŽODYNAS

Kiekvieno naujo terminų žodyno pasirodymas yra reikšmingas įvy- kis tiek tai mokslo sričiai, tiek ir terminologijai apskritai. Juo labiau, jei tas žodynas pirmasis, nes jis gali lemti, kokia bus tos srities terminija, o kartu parodo ir paties mokslo orientacijas bei bent kiek jo tolesnę raidą.

Psichologija imta domėtis ir jos terminai kurti dar prieškarinėje Lietuvoje. St. Šalkauskio sudarytuose filosofijos bei pedagogikos žodynėliuose (pastarasis, tiesa, tada taip ir nebuvo išleistas) galime rasti ir pakankamai daug psichologijos terminų (*pojūtis, sąmonė* ir kt.). Vėliau psichologija taip pat nebuvo užmiršta: spausdinti straipsniai, knygos (nors jų gal ir nebuvo pakankamai), kuriose, suprantama, nebuvo galima išsiversti be tos srities terminų. Tačiau pirmasis žodynas pasirodė tik 1993 metais. Tai Mokslo ir enciklopedijų leidyklos išleistas "Psichologijos žodynas"¹. Jis, anot pačių žodyno rengėjų, skiriamas tiek psichologams, tiek ir kitų sričių specialistams ar šiaip savišvietos tikslais psichologija besidomintiems žmonėms. Dėl šios priežasties žodynas turėtų būti parengtas itin rūpestingai. Nedaug

¹ Psichologijos žodynas. V: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993. 368 p.